

Наталя ВИЗІР

ПЕРСОНАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ КЕРАМОЛОГІЇ: ІВАН АНТОНОВИЧ ЗАРЕЦЬКИЙ

Статтю присвячено відомому українському досліднику гончарства Івану Зарецькому, який зробив вагомий внесок у становлення вітчизняної керамології. Охарактеризовано широкий діапазон керамологічної діяльності дослідника.

Ключові слова: Іван Зарецький, керамологія, гончарство, археологія, колекція кераміки.

Невдовзі виповнюється 155 років від дня народження відомого українського керамолога, археолога, музеолога, збирача української старовини, геолога, фотографа й художника Івана Зарецького (1857—1936). Упродовж життя Іван Зарецький входив до багатьох престижних наукових об'єднань та інституцій: був членом Московського товариства любителів природознавства, антропології й етнографії, Московського археологічного товариства, дійсним членом Полтавської вченої архівної комісії, членом Воронежської й Оренбурзької архівних комісій, Петербурзького археологічного товариства, членом-кореспондентом Руського музею імператора Олександра III та Державного історичного музею СРСР, співробітником музеїв Полтави, Санкт-Петербурга, Оренбурга. Вчений і на сьогодні залишається визнаним авторитетом в питаннях історії керамологічної думки в Україні.

Іван Зарецький — автор фундаментального дослідження гончарства Полтавщини, результатом чого стала перша в Україні керамологічна монографія «Гончарный промысел в Полтавской губернии» [18], а також перша в Україні інвентаризована керамологічна музейна колекція. Дослідник також першим почав системно фіксувати професійну гончарну лексику, фотографувати технологічні процеси гончарства й побут майстрів [33, с. 17]. За дорученням губернських земств Іваном Зарецьким проведено обстеження кустарних промислів деяких повітів Курської, Воронежської, Оренбурзької губерній за власноруч підготовленими програмами дослідження. Окрім того, керамологом розроблено плани роботи гончарних майстерень; обстежено родовища глини на наявність сировини для виготовлення побутової та будівельної промислової кераміки. В Оренбурзі Іван Зарецький безпосередньо займався організацією фаянсового заводу, був його завідувачем. Там же проводив масштабні розкопки пам'яток сарматського часу й доби середньовіччя, стояв біля витоків Оренбурзького краєзнавчого музею.

Іван Зарецький народився 1857 р. в селі Лютевка Гадяцького повіту Полтавської губернії, де й мешкав до кінця 1870-х років. Ще змалку виявив зацікавлення історичним минулим рідного краю і невдовзі почав збирати старожитності.

Розгортання активної науково-пошукової діяльності Івана Зарецького припало на початок 1880-х років. Він першим розпочав розкопки археологічних об'єктів у Середньому й Нижньому Поворсклі, пер-

шим почав досліджувати підземелля XVII—XVIII ст. Полтави (з 1882 р.) [6, с. 281—282]. Упродовж 1882—1893 рр. Іван Зарецький працював у Полтавському жіночому інституті настроювачем фортепіано [13, арк. 4 зв.], що свідчить про неабиякі музичні здібності дослідника. Окрім того, він також умів гарно малювати, був одним із відомих полтавських фотографів [37]. Упродовж 1881—1886 рр. проводив розвідкові обстеження поселення скіфського часу біля села Лихачівка Богодухівського повіту Харківської губернії [19], а також прибережних районів річки Ворскла (у тому числі приток: Коломак, Свинківка, Мерло) [29, с. 114]. Іван Зарецький першим дослідив такі відомі пам'ятки української археології, як Макухівський, Мало-перещепинський, Кабаківський скарби, а також три Полтавські скарби (1893, 1898, 1905) [27, с. 44], кургани скіфського часу Поворскля («Розрита Могила», «Вітова Могила», «Опішлянка»). Загалом поблизу Лихачівки він розкопав 14 курганів [36, с. 61], виявив близько 5000 пам'яток матеріальної культури різних епох [9, с. 12], серед яких — унікальну колекцію римських монет і прикрас V століття н. е. (Велика Рублівка, 1891) [36, с. 62]. Під час розкопок учений ретельно замальовував знахідки, порядок їх розташування в похованні, вів щоденник розкопок [8, с. 44]. З приводу придбання знахідок з розкопок курганів у Богодухівському повіті до археолога звернулися представники Імператорського історичного музею (нині — Російський історичний музей — (Москва), якому восени 1889 р. Іван Зарецький продав колекцію «украинских древностей». У листі до Імператорської археологічної комісії він писав: «...Я только радуюсь, что коллекция, таких необыкновенных в археологии предметов как проданы, досталась не частному лицу, как это могло случиться и чего я боялся, но такому учреждению, где она может сохраниться на неопределенное время и принесть долю пользы отечественной науке» [13, арк. 17].

У Російському історичному музеї (Москва), окрім багаточисельної колекції старожитностей, також зберігається «сделанный с природы красками» [13, арк. 1 зв.] рукописний альбом «Украинские древности Харьковской губернии, Богодуховского уезда, слободы Лихачевки, найденные и рисованные И.А. Зарецким с 1881 по 1886 г.», у якому систе-

матизовано результати перших пошуків археолога. Схвальну оцінку альбому «Украинские древности...» дав відомий український історик Дмитро Багалій на шпальтах «Киевской старины» [5].

За підсумками вивчення курганів навколо майдану «Розрита Могила» побачила світ перша археологічна публікація Івана Зарецького — «Заметка о древностях Харьковской губернии Богодуховского уезда слободы Лихачевки» (1888) [19].

Під час VIII Археологічного з'їзду в Москві (8—24 січня 1890 р.), членом якого був Іван Зарецький, була представлена його колекція старожитностей з Богодухівського повіту, доповнена знахідками 1889 року [13, арк. 3, 15]. Про деякі предмети колекції йдеться в статті Дмитра Анучина, вміщеній у «Трудах V Археологического съезда в Тифлисе» [4].

Маючи досвід краєзнавчої діяльності, проводячи аматорські археологічні розвідки та розкопки на території Полтавщини й Харківщини, Іван Зарецький не міг не долучитися до діяльності Природничо-історичного музею Полтавського губернського земства, який відкрився 1889 року. За свідченнями самого етнографа, з цього часу й до 1910 р. дослідник активно брав участь у формуванні археологічних та етнографічних колекцій, не маючи посади. Лише з 1910 р., з розширенням в установі штатного розпису, Іван Зарецький упродовж двох років мав посаду помічника завідувача музею [1].

Активна науково-дослідницька робота Івана Зарецького звернула на себе увагу Полтавського губернського земства, яке доручило йому вивчення сучасного стану гончарного промислу губернії. Для максимально повного з'ясування керамологічної проблематики в польових умовах учений спеціально підготував власну програму, яку невдовзі було доповнено й затверджено діями земської управи. Окрім завдань суто економічного й статистичного характеру, Іван Зарецький намагався простежити збережені історичні зв'язки між сучасним і стародавнім гончарством через ґрунтовне вивчення технології традиційного гончарного виробництва, інструментарію майстрів, асортименту, особливостей форм і декору, ареалів збуту виробів, а заодно й гончарської звичаєвості [18, с. 5].

На жаль, за браком часу, як зазначав сам дослідник, йому не все задумане вдалося здійснити, хоча

зібрані ним керамологічні матеріали й донині не втратили свого наукового значення.

Під час кількомісячної експедиції 1893 р. дослідник зібрав і передав до Природничо-історичного музею Полтавського губернського земства близько 400 традиційних гончарних виробів, сформувавши таким чином першу в Україні велику музейну колекцію народної кераміки [16, с. 84—88]. Він також передав до музею 35 зразків глин, маючи на меті зібрати матеріали для лабораторних аналізів та проб «на предмет їх придатності для сучасного гончарного виробництва» та для майбутніх керамологічних студій [33, с. 155]; креслення гончарних інструментів (46 шт.); фотографії із зображеннями технологічних процесів гончарного виробництва (25 шт.) [16, с. 86—88].

Узагальнюючим науковим результатом обстеження Іваном Зарецьким 18 гончарних осередків Полтавської губернії стали унікальні керамологічні відомості про економічний стан кустарного промислу, технологію виготовлення й оздоблення глиняних виробів, матеріали, пристрої, інструменти гончарного виробництва, місця збуту готової продукції та побут гончарів. Особливу увагу звертав Іван Зарецький на фіксування керамологічної термінології; власноручно й достатньо професійно замальовував усі гончарні інструменти, типи горнів (у перетині), основні різновиди посуду тощо. Таким чином він фактично започаткував формування нового типу керамологічних джерел — графічних малюнків за матеріалами польових [33, с. 155].

Потребу в графічній фіксації артефактів дослідник пояснював так: «Самое подробное описание инструментов и прочих орудий, употребляемых нашими гончарами в гончарном производстве, не было бы вполне понятным без рисунков» [18, с. 37].

З метою ефективної допомоги гончарям у модернізації й пристосуванні кустарного виробництва до сучасних потреб і запитів населення земці прийняли рішення про відкриття в найбільш перспективному для розвитку гончарства осередку першої в Лівобережній Україні Опішнянської зразкової гончарної навчально-показової майстерні [30, с. 5], завідувачем якої став Іван Зарецький — найбільш обізнаний зі специфікою місцевого гончарного промислу.

1898 р. Іван Зарецький на прохання Курської губерньської земської управи займається вивченням ро-

довищ глин на предмет виявлення придатних для використання в черепичному виробництві [14, с. 679].

Загалом керамолог обстежив 16 пунктів в Рильському й Суджанському повітах, в шести з яких виявив високоякісну черепичну сировину. Поблизу села Сапогове дослідник виявив насичену окисом заліза глину, яку, за висновком Івана Зарецького, можна було використати для виготовлення високоякісних теракотових виробів. Керамологічні розвідки дослідника, а також результати випалів, проведених Іваном Зарецьким, показали, що багаті родовища глин Курської губернії придатні для розбудови черепичного виробництва, а також для виробництва гончарного посуду, про що зазначено в звітах дослідника, переданих до Суджанської повітової земської управи [14, с. 680].

1902 р. Іван Зарецький відряджений «представителем от Полтавского губернского земства для устройства и заведывания Полтавским отделом» на Всеросійській кустарно-промисловій виставці в Петербурзі [31, с. 235].

За облаштування експозиції етнограф був нагороджений званням почесного громадянина [31, с. 235].

До XII Археологічного з'їзду в Харкові Іван Зарецький підготував етнографічні матеріали, представлені на Всеросійській виставці в Санкт-Петербурзі, й окремий каталог полтавського розділу археологічної виставки [28, с. 41].

Він також узяв участь у роботі з'їзду з доповіддю «Гончарный промысел в Полтавской губернии» [41, с. 3].

Щойно заснований в Петербурзі Етнографічний відділ Руського музею імператора Олександра III (нині — Російський етнографічний музей в Санкт-Петербурзі) привернув увагу українського дослідника, і невдовзі Іван Зарецький став співробітником одного з найбільших етнографічних музеїв Європи [17, арк. 42].

Упродовж 1902—1910 рр. дослідник зібрав для Руського музею понад 1800 предметів з Полтавської, Харківської, Київської, Чернігівської, Подільської й Катеринославської губерній, із них — близько 600 глиняних виробів [39, с. 83].

Там же сформувалася вражаюча колекція рідкісних опішнянських мисок, про які сам збирач у звіті писав: «Между всеми гончарными изделиями Полтавской губернии первое место в экономическом

и этнографическом отношении занимают малеванные поливные миски, украшенные арабесковым, геометрическим, реже растительным и животным орнаментом» [32, арк. 1 зв.]. В архіві музею зберігаються писемні матеріали Івана Зарецького, зокрема звіт про зібрані етнографічні колекції [32]; рукописи статей: «Хустка или хусточка», «Рушник», «Килим», «Узоры плахт», «Узоры подризников», «Кафли» [22]; альбом унікальних власних малюнків «Малорусские узоры Полтавской губернии» [21]. У музейній фототеці зберігається підбірка унікальних етнографічних знімків Івана Зарецького понадстолітньої давності [40].

Зважаючи на досвід виставкової діяльності Івана Зарецького 1909 рр. губернська управа відрядила збирача в польову експедицію губернією з метою формування збірки народної дитячої іграшки для демонстрації на Виставці історичних та народно-етнографічних іграшок в Москві 1909 року [31, с. 235].

За безпосередньої участі Івана Зарецького в Природничо-історичному музеї Полтавського губернського земства було сформовано першу археологічну експозицію [35, с. 190], сформовано каталог археологічного відділу, укладено картотеки колекцій [2, арк. 18].

1912 р. Іван Зарецький опублікував матеріали з дослідження урочища Мечеть у Кобеляцькому повіті [26], а також унікального Малоперещепинського скарбу [20].

Упродовж 1912—1913 рр. Кустарний склад Полтавського губернського земства видав серію альбомів «Украинское народное творчество». Іван Зарецький ретельно й фахово підготував вступну статтю, ілюстрації й анотації творів до VI серії — «Гончарные изделия» — першого в Україні ілюстрованого каталогу традиційних глиняних виробів Полтавщини [38]. За свідченням самого Івана Зарецького, ним були підготовлені всі випуски альбомів: відбір предметів для репрезентації, фото виробів, текстова частина [1].

У кінці 1912 р. Іван Зарецький поступив на службу до Воронежської губернської земської управи. Передумовою такого кроку стало запрошення Воронежської губернської земської управи для дослідження кустарних промислів й збору етнографічних виробів для представлення на II Всеросійській кустарній промисловій виставці в Санкт-Петербурзі

1913 р., а також бажання Івана Зарецького влаштувати сина Федора на навчання до Воронежського сільськогосподарського інституту (щойно заснованого навчального закладу) [3].

Упродовж 1912—1914 рр. Іван Зарецький активно працював над дослідженням кустарних промислів губернії. На основі підготовлених Головним Управлінням Землевпорядкування й Землеробства «Основных положений...», «Программы...» й «Журнала Сопровождения по вопросу об исследовании кустарных промыслов» Іван Зарецький розробив бланки шести форм для опитування населення Воронежської губернії. Незважаючи на поставлені земством завдання про дослідження найбільш розповсюдженого в регіоні чоботарства, Зарецький включив до плану досліджень питання про шкіряний і гончарний промисли, а також питання про наявність і стан інших. Окрім того, етнограф розробив інструкцію для дослідження кустарних промислів. У результаті роботи в серпні 1913 р. трьома опитувачами було обстежено близько трьох тисяч дворів в трьох населених пунктах, зібрано вироби, сировину, зафотографовано технологічні процеси й збут продукції [3].

1914 р. Іван Зарецький сам обстежував кустарництво губернії. Ним досліджено близько 5000 дворів кустарів. Звіт про результати роботи представлено Воронежській губернській земській управі. Подальшому дослідженню кустарної промисловості перешкодила Перша світова війна й відсутність коштів [1].

У Петербурзі на II Всеросійській кустарній промисловій виставці Воронежське губернське земство представляв Іван Зарецький. Серед «весьма разнообразных и умело разгруппированных экспонатов» [11] найширше були репрезентовані ткацькі, килимові, гончарні вироби, чоботарство, вишивка. Значна кількість глиняного посуду, представленого регіоном, свідчить не лише про розвиток гончарства в губернії, а й про підвищену увагу до цього промислу Івана Зарецького, який готував колекцію до репрезентації. Деякі промисли представлено кількома виробами, але, не зважаючи на це, «благодаря умелому подбору, и они не теряются в общей массе», — зазначено в оглядових матеріалах виставки [11].

З 1915 до 1936 р. Іван Зарецький жив і працював в Оренбурзі. На початку 1915 р. Військове Гос-

подарче Управління Оренбурзького козачого війська з метою розвитку пухово-в'язального промислу в Оренбурзькій губернії запросило Івана Зарецького на посаду діловода пухово-кустарного столу. Завдяки активній позиції Івана Зарецького і його професійним навикам були введені в дію раціональні методи поліпшення кустарного промислу. Іван Зарецький акцентував увагу майстринь не лише на якості хусток, а й на урізноманітненні узорів [7, с. 29].

Відповідно до Постанови Оренбурзької губернської земської управи від 3 листопада 1915 р. № 12 з приводу організації дослідження кустарних промислів губернії до Розпорядчого відділу надійшло клопотання від Івана Зарецького про надання йому щойно введеної в Управі посади дослідника кустарництва губернії [1].

Управа постановила: *«Делопроизводителя Войскового Хозяйственного Правления Оренбургского казачьего войска Ивана Антоновича Зарецкого — зачислить на службу Оренбургского Губернского Земства на должность исследователя кустарных промыслов губернии, с окладом жалования 1500 р. со дня вступления в должность, предложив ему, не ожидая двухнедельного срока представления губернатору, немедленно приступит к выполнению обязанностей по службе в земстве»* [1]. Його діяльність на посаді завідувача дослідженнями кустарних промислів Оренбурзької губернії продовжувалася до лютого 1917 року. Іван Зарецький підготував програму обстеження кустарних промислів губернії, навчальний план гончарної навчально-показової майстерні. Але у зв'язку із тяжкою хворобою йому довелося повернутися на службу до Військового Господарського Управління на посаду діловода пухово-кустарного столу. Підтвердженням його професійності й самостійного прийняття рішення щодо переходу до іншої установи є витяг із листа Розпорядчого відділу Земської управи від 20 лютого 1917 р. № 450: *«...службу оставил по соглашению с Управою вследствие продолжительной болезни. На сколько выяснилось из прохождения службы, г. Зарецкий опытный и знающий человек в области обслуживания нужд кустарных промыслов населения»* [1].

Упродовж 1920—1923 рр. Іван Зарецький працював завідувачем фаянсового заводу Оренбурга [3]. Досліджуючи родовища глин регіону, вчений пе-

реконався, що знайдена ним сировина — готова фаянсова маса, придатна для виготовлення посуду. Однак, незважаючи на порушення питання перед владними органами про виготовлення посуду з місцевої глини, Іван Зарецький залишився не почутим упродовж 1920—1930-х років [10].

У зв'язку з підготовкою до Всеросійської сільськогосподарської і кустарно-промислової виставки в Москві 1923 р. було заплановано складання мапи кустарної промисловості Оренбурзької губернії й підготовка супроводжуючого нарису. Виконання завдання було покладено на найбільш досвідченого інструктора з кустарництва Івана Антоновича Зарецького. Він обстежив кустарні господарства й зібрав експонати для презентації на виставці.

Як результат роботи українського дослідника в Москві були представлені спеціально виготовлені для виставки найбільш розповсюджені в регіоні кустарні вироби — різноманітні пухові оренбурзькі хустки. Варто зазначити, що в цей період вперше було введено нову термінологію на позначення різновидів хусток, як от «пухова шовкова хустка», «павутинка» [7, с. 29].

1927 р. Товариство вивчення Казахстану й Іван Зарецький підписали договір про дослідження археологом доісторичних пам'яток по берегу річки Ілек. Незважаючи на те, що Академія історії матеріальної культури не надала відкритого листа на ці дослідження, Іван Зарецький розпочав заплановану роботу. Відкритий лист археолог отримав від Відділу музеїв Головнауки [25, арк. 18].

Дослідник здійснив археологічні розкопки 20 курганів доби середньовіччя. 1929 р. обстежив кургани пізніх кочівників у Губерлінських горах, поблизу селища Білошапка цієї ж області [3]. Упродовж усього життя Іван Зарецький не полишав археологічної діяльності. 1935 р. він продовжив роботу попередників із дослідження поховання доби середньовіччя поблизу села Благословенка, на річці Бердянка, й підготував список знахідок [15, с. 526]; провів розкопки пам'яток прохорівської культури на околиці Ак-Булака поблизу хутора Першого Веселого [34, с. 16], результати яких було опубліковано вже після його смерті (1941) [24].

З 1928 р. й до кінця життя Іван Зарецький працював науковим співробітником Оренбурзького губернського музею (нині — Оренбурзький історико-

краєзнавчий музей). Завдяки його досвіду роботи в музейних установах було відновлено експозиційні зали, зібрані експонати, яких не вистачало для повного висвітлення історії краю, оскільки 1927 р. дві третини експонатів відійшли до Краєзнавчого музею Казахстану. На посаді наукового співробітника Іван Зарецький займався дослідженням доісторичних пам'яток Оренбурзького округу, збором етнографічних і природничих матеріалів, підготовкою планів і звітів роботи музею тощо.

На початку 1930-х рр. Іван Зарецький активно працював над пошуками будівельної сировини; він знайшов вогнетривку глину й провів експерименти з виготовлення цегли, яка витримувала випал у 1670°C [3].

Улітку 1931 р. Іван Зарецький підписав договір про роботу в Оренбурзькому державному промисловому комбінаті на посаді завідувача виробничої частини цегляного заводу № 1 міста Оренбурга. Завдяки його діяльності було випалено більше півмільйона цеглин для будівництва місцевої електростанції «Красный маяк» [3].

Архівні матеріали Івана Зарецького свідчать про те, що він багато часу приділяв геологічним розвідкам. Йому належить класифікація корисних копалин, гірських порід і мінералів Оренбурзької області. Оскільки регіон є найбільш багатим на залізну руду та її різновиди, 1934 р. відповідно до запланованої Оренбурзьким бюро краєзнавства теми «Древние и старинные рудные разработки», член Оренбурзької крайової комісії з давніх рудних розробок Іван Зарецький підготував бібліографію з проблем дослідження покладів руд, план і маршрут польових робіт з вивчення давніх рудних родовищ, підготував опис і фотографії музейних експонатів, «связанных с добычей руды, плавкой металла, литьем и ковкой» [3]. Окрім того, вчений підготував рукопис монографії «Очерк заселенности Оренбургского края с древнейших времен до XVIII века» [23]. Оренбурзьке бюро краєзнавства запланувало видання монографії, а також опублікувало матеріали в місцевій пресі [3]. На жаль, до сьогодні рукописні матеріали вченого не опубліковані.

Наступного року 79-річний Іван Зарецький організував археологічну експедицію, метою якої було дослідження курганів на берегах річки Урал; поблизу селища Красногорки він розкопав три кургани сарматської культури. Проте невсипуща наукова ді-

яльність дослідника несподівано обірвалася під час розкопок 14 серпня 1936 року. Його останнім прихистком стала мальовнича місцевість під назвою «Долина щастя» (так називають своє місто жителі Кувандика Оренбурзької області) [12, с. 118].

Упродовж усього життя Іван Зарецький ніколи не був байдужим до культурної спадщини народу. Він за найменшої можливості збирав і дбайливо прилаштовував до музеїв віднайдені старожитності. І навіть за більшовицького тоталітарного режиму сміливо виступав з повідомленнями про варварське ставлення місцевої влади до краєзнавчого музею й історичних пам'яток Оренбуржжя загалом.

Сучасні науковці завдячують Івану Зарецькому за вагомий внесок у розвиток вітчизняної керамології, етнографії, археології й музеєзнавства. Він сформував унікальні колекції з української етнографії, до яких постійно звертаються вітчизняні й чужоземні дослідники народної культури ХІХ — початку ХХ століття. З-поміж них особливу увагу привертає до себе найбільша у світі колекція опішнянських мальованих мисок зі збірки Російського етнографічного музею в Санкт-Петербурзі. Значне зацікавлення в народознавців викликають і унікальні рукописні наукові матеріали вченого, які досі залишаються малознаними й не введеними в науковий обіг. Тим часом ось уже понад століття керамологічним бестселером залишається монографія Івана Зарецького «Гончарный промысел в Полтавской губернии» (1894) [18].

1. Автобіографічні відомості І.А. Зарецького // Державний архів Оренбурзької області. — Ф. 43. — Оп. 4. — Спр. 267.
2. Акты передачи экспонатов Лубенского музея Е.Н. Скаржинской, 1906 // Державний архів Полтавської області. — Ф. 222. — Оп. 1. — Спр. 15. — 309 арк.
3. [Архівні матеріали Івана Зарецького] // Наукова бібліотека Оренбурзького історико-краєзнавчого музею.
4. Анучин Д.Н. О древнем луке и стрелах / Д.Н. Анучин // Труды V Археологического съезда в Тифлисе. — М. : Типография А.И. Мамонтова и К°, 1887. — С. 337—411.
5. Багалея Д. Заметка об альбоме украинских древностей / Д.И. Багалея // Киевская старина. — 1888. — С. 148—149.
6. Бучневич В.Е. Записки о Полтаве и ее памятниках / В.Е. Бучневич. — Репр. изд. [со 2-го изд.]. — Харьков : Сага, 2008. — С. 281—282.

7. Бушухина И.В. Оренбургский пуховый платок. Альбом : в 2-х т. Т. 1 / И.В. Бушухина. — Оренбург : Оренбургское книжное издательство, 2007. — 160 с., 196 іл.
8. Вальчак С.Б. Коллекции из раскопок И.А. Зарецкого в собрании ГИМ / С.Б. Вальчак, К.Б. Фирсов // Проблемы історії та археології України : матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 10-річчю Незалежності України (Харків, 16—18 травня 2001). — Харків : Харківський національний університет імені Василя Карабіна ; Харківське обласне історико-археологічне товариство, 2001. — С. 44—45.
9. Варвянская В.Г. «Розрита Могила» / В.Г. Варвянская, О.Б. Супруненко. — Полтава : Археологія, 1996. — 48 с.
10. Веха. Посуда из своего фарфора // Оренбургская коммуна. — 1935. — 12 марта.
11. Вторая Всероссийская кустарная выставка под Августейшим покровительством Государыни Императрицы Александры Федоровны, устроенная Главным Управлением Землеустройства и Земледелия в 1913 году. — Санкт-Петербург : Типография В.Ф. Киришбаума, 1913. — С. 169.
12. Выставка Н.М. И.А. Зарецкий — сотрудник Оренбургского музея / Н.М. Выставка // Охрана и исследование памятников археологии Полтавщины : тезисы докладов и сообщений. — Полтава : Полтавский краеведческий музей, 1989. — С. 116—118.
13. Дело Императорской археологической комиссии о высылке в Комиссию коллекции Украинских древностей, принадлежащей г. Зарецкому // Науковий архів Інституту історії матеріальної культури. — Ф. 1.1889. — Спр. 29. — 37 арк.
14. Доклады Курской губернской земской управы ХХХІV очередному губернскому земскому собранию. 2 декабря 1898 г. — Курск : Типография губернского земства, 1898. — 1063 с.
15. Евгеньев А.А. Археология Оренбуржья в 20—30 годы XX века / А.А. Евгеньев // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. — Самара, 2007. — Т. 9. — № 2. — С. 523—530.
16. Естественно-исторический музей Полтавского губернского земства. Описание коллекций. — Полтава : Типо-литография М.Л. Старожицкого, 1899. — XI, 90 с.
17. Журнал заседаний Совета Этнографического отдела Русского музея Императора Александра III // Науковий архів Російського етнографічного музею в Санкт-Петербурзі. — Ф. 1. — Оп. 1. — Од. зб. 13. — 111 арк.
18. Зарецкий И.А. Гончарный промысел в Полтавской губернии / И.А. Зарецкий. — Полтава : Типо-литография Л. Фришберга, 1894. — 3 нн., II, 126, XXIII, VI, 11 с.
19. Зарецкий И.А. Заметка о древностях Харьковской губернии Богодуховского уезда слободы Лихачевки / И.А. Зарецкий // Харьковский сборник : Литературно-научное приложение к «Харьковскому календарю». — 1888. — Вып. 2. — С. 229—246. — II табл.
20. Зарецкий И.А. Клад, найденный при селе Малая Перещепина Константиноградского уезда Полтавской губернии / И.А. Зарецкий // Труды Полтавской ученой архивной комиссии. — Полтава : Электрическая типография Г.И. Маркевича, 1912. — Вып. 9. — С. 181—207.
21. Зарецкий И.А. Малорусские узоры Полтавской губернии / И.А. Зарецкий // Науковий архів Російського етнографічного музею в Санкт-Петербурзі. — Колекція № 945 (1902). — 22 арк.
22. Зарецкий И.А. 1. Хустка или хусточка. 2. Рушник. 3. Килим. 4. Узоры плахт. 5. Кафли / И.А. Зарецкий // Науковий архів Російського етнографічного музею в Санкт-Петербурзі. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 274. — 69 арк.
23. Зарецкий И.А. Очерк заселенности Оренбургского края с древнейших времен до XVIII века: Рукопись (155 с.) / И.А. Зарецкий // Наукова бібліотека Оренбурзького історико-краєзнавчого музею.
24. Зарецкий И.А. Поселок Благословенка и Ак-Булак / И.А. Зарецкий // Археологические исследования в РСФСР в 1934—1936 гг. — М.; Л. : Издательство АН СССР, 1941. — С. 152—153.
25. Зарецкий И.А. Раскопки в Казахстане И.А. Зарецкого. Переписка / И.А. Зарецкий // Науковий архів Інституту історії матеріальної культури. — Ф. 2. — Оп. 1. — Спр. 118. — Арк. 1—8.
26. Зарецкий И.А. Результаты пробной раскопки в урочище Мечеть Кобелякского уезда / И.А. Зарецкий // Труды Полтавской ученой архивной комиссии. — Полтава : Электрическая типография Г.И. Маркевича, 1912. — Вып. 9. — С. 111—120.
27. Кулатова И. Археологічні дослідження І.А. Зарецького в Полтаві / І.М. Кулатова, О.Б. Супруненко // Охорона і дослідження пам'яток археології Полтавщини : Третій обласний науково-практичний семінар. Квітень, 1990 р. : тези доповідей. — Полтава : Полтавський краєзнавчий музей, 1990. — С. 41—47.
28. Кулатова И. Археологічна тематика в діяльності Полтавської вченої архівної комісії / І. Кулатова, О. Супруненко // Архівний збірник на посвяту 90-річчя Полтавської вченої архівної комісії. — Полтава : Полтава, 1993. — С. 37—47.
29. Мезенцева Г. Дослідники археології України: Енциклопедичний словник-довідник / Галина Мезенцева. — Чернівці : Сіверянська думка, 1997. — С. 114.
30. Отчет Полтавской земской управы за 1897 год. — Полтава : Типо-литография Л. Фришберга, 1898. — Вып. 1. — 113 с.
31. Павловский И.Ф. Зарецкий Иван Антонович / И.Ф. Павловский // Краткий биографический сло-

- варь ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века. — Полтава : Типо-литография преемников Дохмана, 1912. — С. 234—236.
32. Переписка и отчет И.А. Зарецкого о собирании этнографических материалов в Полтавской губернии; описи предметов одежды и домашнего обихода с указанием их назначения // Науковий архів Російського етнографічного музею в Санкт-Петербурзі. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 273. — 62 арк.
33. Пошивайло О.М. Українська академічна керамологія ХХІ сторіччя. Теорія, історія, сучасний ужиток, майбутній поступ. Книга I (2001—2005) / Олесь Пошивайло. — Опішне : Українське народознавство, 2007. — 776 с.
34. Смирнов К.Ф. Состояние и задачи археологического исследования Оренбургской области / К.Ф. Смирнов // Археология и этнография Башкирии. — Уфа, 1964. — Т. II. — С. 16—23.
35. Супруненко О.Б. Археологія в діяльності першого приватного музею України (Лубенський музей К.М. Скаржинської) / О.Б. Супруненко. — К. ; Полтава : Археологія 2000. — 392 с.
36. Супруненко Олександр. Іван Зарецький — археолог і музейний працівник / О.Б. Супруненко // Народне мистецтво Полтавщини : тези наукових доповідей і повідомлень науково-теоретичної конференції, присвяченої 70-річчю Полтавського художнього музею, 1—2 червня 1989 року. — Полтава : Полтавський художній музей, 1989. — С. 59—65.
37. Супруненко О. Літературні світліни І. Зарецького / Олександр Супруненко // Криниця. — Полтава, 1993. — № 5—6. — С. 76—79.
38. Украинское народное творчество. Серия VI. Гончарные изделия. Вып. 1. Типы украинской гончарной посуды. — Полтава : Издание Кустарного склада Полтавского губернского земства, 1913. — 28 с.
39. Украинцы XIX—XX вв.: Каталог-указатель этнографических коллекций / составители Н.М. Хазова, О.В. Карпова. — Л. : Государственный музей этнографии народов СССР, 1983. — 64 с.
40. Фототека // Науковий архів Російського етнографічного музею в Санкт-Петербурзі. — Колекція № 487. — 34 арк.
41. XII Археологический съезд // Харьковские губернские ведомости. — 1902. — № 222. — 26 августа. — С. 2—3.

Natalya Vyzir

ON PERSONAL DATA
OF UKRAINIAN CERAMOLOGY:
IVAN ANTONOVYCH ZARETSKY

The article has been devoted to eminent Ukrainian researcher in traditional folk pottery — Ivan Zaretsky, the man who had made quite significant contribution in the formation of national ceramology. A wide range of ceramologic activities by the scholar has also been described

Keywords: Ivan Zaretsky, ceramology, pottery, archeology, collection of ceramic ware.

Наталья Вызир

ПЕРСОНАЛІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ КЕРАМОЛОГІЇ:
ІВАН АНТОНОВИЧ ЗАРЕЦЬКИЙ

В статті йде речь об известном українском дослідителі гончарства, о его весомом вкладе в развитие отечественной керамології. Дана характеристика его многогранной керамологической деятельности.

Ключевые слова: Іван Зарецький, керамологія, гончарство, археологія, колекція кераміки.